

DR. BÁRÁNDY PÉTER
ügyvéd, volt igazságügyi miniszter

Dr. Bárándy Péter az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán elhangzott értékelése a Kriminológia szakkönyv megjelenése alkalmából. Elhangzott 2017. március 23-án, az ELTE ÁJK „A” épületének VI. előadójában (Fayer Auditórium).

Tisztelt Kollegák, Tisztelt Tudományos Ülés!

I.

A 2016 novemberében megjelent Kriminológia szakkönyv bemutatására ötünket kérte föl a Társaság Elnöksége. Többen, nyilvánvalóan több szempontból, több megközelítésből dolgoztuk fel ezt a feladatot. Huszonnét szerző közös munkája ez a mű, ennek ellenére a könyv mégis egységes, összhangzó értelem hatja át. Ez elsősorban a szerzők kifejezetten erre irányuló törekvésének és természetesen a szerkesztői, s legfőképp főszerkesztői munkának köszönhető - és persze semmiképp sem valósulhatott volna meg a magyar kriminológiát meghatározó személyiségek egymással összeegyeztethető szemléletének hiányában. Mindezek együttes eredménye a könyv egységessége, letisztult, áttekinthető szerkezete, valamint hogy huszonnét szerző közreműködése ellenére elkerülte a felesleges ismétléseket. Ezek az erények vezetnek oda, hogy egy kellemesen, könnyen használható tankönyv jött létre.

II.

Álláspontom szerint a könyv további erénye, hogy nem dogmákat közöl, az elméleti kérdéseket a történeti részekkel összefüggésben és más megközelítésben is „nyitott véggel” válaszolja meg, továbbgondolkodásra készítette az olvasót, diákot. Mindannyian ismerjük a tanulási folyamatnak azt a ciklikus jellegét, hogy a tankönyvi szövegrészeket jellemzően munkaként fogjuk fel, az irodalmi részeknél pedig inkább megpihenünk és felfrissülünk. A könyvben szereplő irodalmi példák létrehozzák az ideális egyensúlyt, jól elhelyezettek, és így képesek csökkenteni a tanulás és nem tanulás közötti áthághatatlan távolságot.

III.

A bevezetőben a főszerkesztő alkalmazott és alkalmazható tudományként mutatja be a kriminológiát, és nagyon érzékletesen mutatja be a különbözőséget a büntetőjogi és a kriminológiai bűnözésfogalom között. Jelesül azt, hogy a büntetőjogi bűncselekmény fogalom nem mindig fedi le a társadalomra gyakorolt romboló hatású emberi magatartások széles és folyamatosan – például az online térben elkövetett, vagy épp a büntetőjog jelenlegi eszközeivel nehezen megfogható súlyos környezetkárosító vagy kártékony globális vállalati cselekmények miatt is szélesedő – skáláját. Csakis ezeknek a különbözőségnek az ismerete szolgálhat a jogalkotással, jogalkalmazással szembeni érdemi kritika alapjául.

E könyv ebben jó támaszul szolgál. Az olvasó számára kirajzolódik, hogy a bűnözés nem írható le a fizika törvényeihez hasonló egyenletekben, egyedüli és kizárólagos magyarázatokban. (Egyébként, mint ma már ismeretes, a természet maga sem.) Kiderül, hogy a bűnözésnek igen szerteágazó okai vannak.

Sajnos a büntetőpolitika, pontosabban a büntetőpopulizmus mindig leegyszerűsítő, monokauzális bűnözésmagyarázatokkal szolgál: talál egy-egy okot, egy jelenséget, egy tünetet, mindenért ezt okolja és ennek a visszaszorítására esküszik föl. E könyv értő olvasója számára egyértelmű lesz, hogy bűnözés multikauzális jellege annak leegyszerűsített kezelését lehetetlenné és megengedhetlenné teszi.

IV.

E mű bemutatása során ki kell térnem a kriminálpolitika és a kriminológia – avagy az állam és a tudomány – viszonyára is, amelynek alakulása a magyar kriminológia történetére is kihatott. A proletárdiktatúra vészterhesebb időszakában, 1948 és 1956 között a kriminológia tudománya és általában a nem politikai ideológiától vezérelt tudomány idegen a fennálló rendszertől. Majd a '60-as évektől indul meg a társadalomtudományok rehabilitációja és újraéledése, amelyet fémjelez Szabó András 1963-as *A kriminológiai kutatások elvi kérdései* című műve, amelyben a tudományág védelmében kifejtett álláspontja szerint a kriminológia anyagot szolgáltat a jogi szempontú elemzéshez is, és ez a létjogosultságának alapja lehet.

Az ideológiai háttér természetesen ekkor még nem tűnik el, de a korábbi hatalmi megközelítést elkezdi felülírni a tudományos elemzések jelentőségének elismerése. A gondolkodásunkat mai napig meghatározó kriminológusok között mindenképpen meg kell említeni ebből az időszakból Szabó Dénest is, aki utóbb a Montreali Egyetem Kriminológiai Tanszékének megalapításában szerzett elévülhetetlen érdemeket. 1979-ben a hazai kriminológiát már a TBZ, a társadalmi beilleszkedési zavarok komplex vizsgálata foglalkoztatja.

A rendszerváltás utáni időszak első éveiben Gönczöl Katalin – Váradi Erika idézésében a következőképp reflektál a folyamatban lévő és akkor még előttünk volt változásokra:

„Ebben az átalakuló értékrendben megfogalmazódik a kérdés, hogy az anarchia vagy anómia most kialakult állapotában a társadalom mennyire képes társadalomként működni mint normateremtő és embermegőrző közösség.” A következő évtizedekben a kriminológiát befolyásolták a kormányzati elfogadás és elutasítás ciklusai, és az EU csatlakozással megerősítést nyertek a büntető igazságszolgáltatás új hangsúlyai: az alternatív közösségi szankciók egyre szélesebb alkalmazása, a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletének terjedése és általában az inkább bűnmegelőzési, mint a rendészeti megoldások térnyerése.

V.

Kitekintés

Robert Merton „amerikai álomról” szóló gondolatairól e teremben mindenki tisztában van. A demokratikus, de piacközpontú társadalomban a szerzés mint cél, a kudarc mint állomás jelenik meg – a becsvágy megszűnése viszont hibaként. A mertoni feszültségelmélet különböző viszonyulás-modelljei a kompetitív társadalmi berendezkedéshez magával ragadó magyarázatát adják az anómia és a modernitás kapcsolatának, már amennyiben e magyarázatot az Egyesült Államokra nézve fogadjuk el.

Magyarországon azonban, ahol a társadalmilag elismert célok és eszközök tisztázatlanok maradnak és a lehetőségek hiánya a legszélesebb rétegeket érinti, az anómia is másként értelmezhető: a deviancia nehezebben ragadható meg konform „magyar álom” hiányában.

VI.

Visszatekintve a tudomány hazai helyzetének múlt század derekán tapasztalt állapotaira és az azóta eltelt idők közhangulatára, számomra üdítő, hogy a hazai tudomány jelen állása szerint legkorszerűbb szakkönyvben a következtetések levonása nem elképzeléseken, vélekedéseken vagy akár hazugságokon alapul, hanem számos kutatáson, párhuzamos elméleten, és az is, hogy a Borbíró Andrea főszerkesztésével megírt *Kriminológiában* több tudományterület akár ellentétes álláspontok ütköztetésével is nem lezárt kérdésekkel hagyja magára – persze a lehető legerősebb mankókkal – az olvasót. Állíthatom, hogy a könyv 2017-ig még a jegyzetekkel bezárólag is naprakész.

Természetesen, ennek a frissességnek megvannak a maga a korlátai. A jelenlegi közéleti légkörben nem tekinthetek el a nagypolitika és a kriminálpolitika viszonyának kritikájától. Hiszen a bűnözésre – ha már megfejtettük mi az – ki kell találnunk, hogy milyen társadalmi és intézményes választ adjunk – hazánkban ezt közel száz éve Vámbéry Rusztem munkásságával kezdődött. Azonban a kriminálpolitika nem válhat a politika szolgálovává és kiszolgálójává,

mert így könnyen szakmaiatlanná válik és végül büntetőpopulizmusba fordul át. A könyv szerzői minden igyekezetük ellenére sem láthatják előre a magyarországi büntetőpolitikai változásait, amelyből az utóbbi években bizony megtapasztalhattunk egészen rövid idő alatt számosat – az e légkörben a viharos gyorsasággal lezajló változásokkal szemben egy szakkönyv sem lehet sokáig up-to-date, azonban elláthat más funkciót: az értékek megőrzését.

És az ismertettek fényében bátran mondhatom, hogy ezt a feladatát a szakkönyv ragyogóan ellátja.